

Wrażliwość międzykulturowa polskich emigrantów w Anglii w porównaniu z obywatelami Wielkiej Brytanii i Polski zamieszkałymi w kraju pochodzenia

Streszczenie: Celem badań była próba ustalenia różnic w poziomie wrażliwości międzykulturowej polskich emigrantów zarobkowych w Anglii, w porównaniu z obywatelami Wielkiej Brytanii i Polski zamieszkałymi w kraju pochodzenia. Wrażliwość międzykulturowa rozumiana jest jako wskaźnik kompetencji do komunikacji międzykulturowej wyrażający się gotowością do dialogu z osobą odmienną kulturowo. Badania przeprowadzono na terenie Anglii i Polski, z wykorzystaniem Skali Wrażliwości Międzykulturowej (ISS) autorstwa Guo-Ming Chen i William J. Starosty, zaadaptowanej do warunków polskich. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że najwyższy poziom gotowości do dialogu z osobą odmienną kulturowo prezentują badani obywatele Wielkiej Brytanii, uzyskując w większości analizowanych wymiarów wyniki wysokie i przeciętne w górnym ich zakresie. Najniższy zaś badani obywatele Polski zamieszkali w kraju pochodzenia (ich wyniki ulokowały się w zakresie wyników przeciętnych).

Słowa kluczowe: edukacja międzykulturowa, kompetencje do komunikacji międzykulturowej, wrażliwość międzykulturowa, gotowość do komunikacji z osobą odmienną kulturowo, emigranci

Wprowadzenie

Duża mobilność ludzi z różnych środowisk społeczno-kulturowych odnośnie zmiany środowiska pracy i zamieszkania powoduje nieustanne mieszanie się zarówno wartości, jak i kultur. Jest to zjawisko naturalne, jednakże wymagające swoistej elastyczności i otwartości na adaptację do nowych warunków. Międzykulturowość w dzisiejszych czasach staje się więc szansą na rozwój

różnorodności zarówno osobniczej, jak i społecznej. Konieczność odnalezienia się w całkowicie nowych warunkach oraz posiadanie świadomości na temat różnic występujących między spotykającymi się kulturami staje się wyznacznikiem istoty wrażliwości międzykulturowej (Matsumoto i Juang, 2007, s. 467).

Wrażliwość międzykulturowa to konstrukcja interdyscyplinarna, która jest przedmiotem zainteresowania takich dziedzin, jak psychologia międzykulturowa (Greenholtz, 2005; Matsumoto i Juang, 2007; Boski, 2009), edukacja międzykulturowa (Nikitorowicz i in., 2013; Taylor, 2013; Korczyński i Świdzińska, 2017; Korczyński i Stefanek, 2018; Korczyński i Grabowska 2019a, 2019b, 2020) czy komunikacja międzykulturowa (Chen i Starosta, 1997, 2000; Tamam, 2010; Sarwari and Wahab, 2017).

Ten szeroko zakrojony konstrukt jest definiowany na różne sposoby. Dharma P. Bhawuk i Richard Brislin (1992) wrażliwość międzykulturową zdefiniowali jako zdolność rozumienia różnych kultur i punktów widzenia oraz zdolność modelowania zachowań w kontekstach kulturowych. W oparciu o tę definicję stworzyli czteroczynnikowy model obejmujący takie elementy, jak: otwartość umysłu, elastyczność, indywidualizm, kolektywizm. Otwartość umysłu odnosi się do orientacji, w której jednostki nie są przeciwne różnicom poglądów, zwyczajów, przekonań itp. Elastyczność odnosi się do umiejętności dostosowywania zachowań w nieznanym kontekstach. Indywidualizm i kolektywizm odnoszą się do kontekstualnego skupienia, tj. indywidualizm jest kontekstem skupiającym się na niezależności, podczas gdy kolektywizm jest kontekstem skupiającym się na innych i współpracy.

Ważny wkład w rozważania nad tym pojęciem ma Milton Bennett (1993). Traktuje on wrażliwość międzykulturową jako zdolność przekształcenia własnej postawy nie tylko emocjonalnie, ale także poznawczo i behawioralnie, kiedy jednostka przechodzi z etapu zaprzeczenia do etapu integracji w procesie rozwoju kompetencji.

Inaczej do tego zagadnienia podeszli Guo-Ming Chen i William J. Starosta. Definiując wrażliwość międzykulturową jako „zdolność jednostki do rozwijania pozytywnych emocji w celu zrozumienia i docenienia różnic kulturowych, które promują odpowiednie i skuteczne zachowanie w komunikacji międzykulturowej” (Chen and Starosta, 1997, s. 5) uznali, że wrażliwość międzykulturowa jest związana z poznawczymi, afektywnymi i behawioralnymi aspektami sytuacji interakcyjnych. Efektem tego podejścia jest model kompetencji do komunikacji międzykulturowej zbudowany z trzech wymiarów: świadomości międzykulturowej, wrażliwości międzykulturowej i sprawności

międzykulturowej. Najistotniejsze znaczenie nadali wymiarowi wrażliwości międzykulturowej, jako afektywnego komponentu kompetencji komunikacji międzykulturowej. Wyszli bowiem z założenia, że w globalizującym się wielokulturowym społeczeństwie, wymiar kompetencji, który odnosi się do emocjonalnego pragnienia danej osoby, aby kontakt był potwierdzeniem, docenieniem i zaakceptowaniem różnic kulturowych, jest najistotniejszy. Wychodząc z powyższych założeń, Chen i Starosta (2000) opracowali Skalę Wrażliwości Międzykulturowej (ISS – *Intercultural Sensitivity Scale*), która została wykorzystana w badaniach prezentowanych w niniejszym artykule.

Metodologia badań własnych

Przedmiotem prezentowanych badań była wrażliwość międzykulturowa, jako wymiar międzykulturowej kompetencji komunikowania się polskich emigrantów w Anglii oraz obywateli Wielkiej Brytanii i Polski zamieszkających w kraju pochodzenia. Celem zaś, próba określenia różnic w poziomie wrażliwości międzykulturowej badanych grup osób.

Problem badawczy sformułowano w postaci następującego pytania: Czy, a jeżeli tak to w jakim stopniu, środowisko pobytu różnicuje poziom wrażliwości międzykulturowej polskich emigrantów w Anglii, obywateli Wielkiej Brytanii i Polski zamieszkających w kraju pochodzenia?

Przyjęto, że istotnie wyższy poziom wrażliwości międzykulturowej prezentować będą Brytyjczycy w stosunku do Polaków, których proces socjalizacji przebiegał w innych warunkach. W grupie badanych Polaków wyższy poziom wrażliwości międzykulturowej powinny posiadać osoby, które zdecydowały się na emigrację zarobkową do Wielkiej Brytanii, bowiem podejmując decyzję o emigracji, już wykazali się emocjonalną gotowością do kontaktu z osobą „Obcą” (odmienną kulturowo). Jak wskazują wyniki wcześniejszych badań (Bera i Korczyński, 2012) przebywanie w środowisku zróżnicowanym kulturowo pozytywnie wpływa na wrażliwość wobec osób odmiennych kulturowo.

Badania ulokowano w paradygmacie obiektywistycznym. Posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankietową. Narzędziem badawczym była Skala Wrażliwości Międzykulturowej (ISS) autorstwa Chena i Starosty (2000) w polskiej adaptacji (Korczyński i Majerek, 2021).

Wykorzystane narzędzie badawcze było dotychczas stosowane w Europie Zachodniej, głównie w Niemczech oraz na terenie Stanów Zjednoczonych (Fritz, Mollenberg and Chen, 2002), w Chinach (Peng, 2006) oraz Malezji

(Tamam 2010; Sarwari and Wahab, 2017). W Polsce badania takie pod kierunkiem autora tego opracowania prowadzą pracownicy Katedry Pedagogiki Społecznej UMCS Lublin oraz badacze z innych instytucji naukowych (Korczyński i Świdzińska, 2017; Korczyński i Stefanek, 2018; Korczyński i Grabowska, 2019a, 2019b, 2020).

Badania zrealizowano w południowo-zachodniej części Wielkiej Brytanii, w okresie czerwiec–listopad 2019 roku. W Polsce badania przeprowadzono w podobnym czasie, w jej wschodniej części. Ogółem przebadano 635 osób. Do analizy zakwalifikowano wyniki badań uzyskane od 399 osób: 154 polskich emigrantów w Anglii (Polaków w Anglii – PwA), 105 Anglików (osób urodzonych i zamieszkałych w Wielkiej Brytanii – A) oraz 140 Polaków zamieszkałych w Polsce (PwP). Badania należy potraktować jako wstępne – zwiad badawczy, który umożliwi weryfikację hipotezy.

Wśród przebadanych Polaków w Anglii (PwA) mężczyźni stanowili 50,32%, a kobiety 49,67%. W zdecydowanej większości (75,82%) byli oni w wieku 31–35 lat, 18,95% to 36–40-latkowie, pozostali (5,23%) to 25–30-latkowie.

W grupie przebadanych Anglików (A) 52,48% stanowili mężczyźni, pozostałe 47,52% to kobiety. Wśród grup wiekowych największy odsetek stanowili badani w wieku 31–35 lat (36,19%), nieco mniej (31,43%) badani w wieku 36–40 lat, 20,95% stanowili badani w wieku 25–30 lat, pozostali (11,43%) to najstarsi badani w wieku ponad 41 lat.

Grupę badanych w Polsce (PwP) w większości stanowiły kobiety (58,35%), pozostali to mężczyźni (41,65%). Dominującą grupą wiekową byli 31–45-latkowie, stanowiący 53,65% całości. Pozostałe grupy, to: 25–30 lat – 38,75% oraz 36–40 lat – 7,6%.

Analiza wyników badań własnych

Analizę zebranego materiału empirycznego przeprowadzono z wykorzystaniem metody statystycznej ANOVA. Przypadki istotne statystycznie sprawdzono poszukując różnic między parami średnich. W tym celu wykorzystywano test Najmniejszych Istotnych Różnic (NIR).

Posługując się powyższą metodą dokonano analizy zależności między poszczególnymi wymiarami wrażliwości międzykulturowej, a środowiskiem pobytu badanych osób (tabela 1). Uzyskane wyniki wykazały, że miejsce pobytu osób badanych różnicuje na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$) wszystkie pięć analizowanych wymiarów „Wrażliwości międzykulturowej”. Są

to: *zaangażowanie w interakcję* ($p=0,000$), *szacunek dla różnic kulturowych* ($p=0,000$), *pewność w interakcji* ($p=0,000$), *przyjemność z interakcji* ($p=0,000$), *uwaga/pilność w interakcji* ($p=0,000$).

Tabela 1. Wrażliwość międzykulturowa a środowisko pobytu badanych – poziom ANOVA

Wymiary	Poziom ANOVA	
	F	p
Zaangażowanie w interakcję	23,549	0,000
Szacunek dla różnic kulturowych	26,444	0,000
Pewność w interakcji	118,571	0,000
Przyjemność z interakcji	57,475	0,000
Uważność/pilność w interakcji	11,015	0,000

$p < 0,05$ poziom istotności statystycznej

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. *Zaangażowanie w interakcję* a środowisko pobytu badanych osób

Zmienna zależna		Zmienna grupująca								
		Miejsce pobytu								
Zaangażowanie w interakcję	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		PwA		Anglicy		PwP	
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
			26,812	3,19	26,575	3,16	28,543	2,42	25,319	3,98
	F		p		Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe			
							PwA		Anglicy	
	25,549		0,000		PwA		Anglicy		PwP	
					Anglicy		0,000		0,000	
					PwP		0,003		0,000	

* poziom istotności, $p < 0,05$; PwA – Polacy w Anglii; PwP – Polacy w Polsce; M – średnia; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku pierwszego wymiaru tj. *zaangażowanie w interakcję* analiza wykazała, że między wszystkimi grupami badanych osób zachodzą różnice na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$) (tabela 2). Najwyższy wynik średni uzyskała badana grupa Anglików M – 28,543. Wynik ten różni się istotnie od wyników dwóch pozostałych grup, tj.: PwA ($p=0,000$) oraz PwP

($p=0,000$). Ulokowany w przedziale wyników wysokich wskazuje na duże zaangażowanie badanych Anglików w interakcję z osobą odmienną kulturowo, gdy do niej dochodzi. Pozostałe dwie grupy uzyskały średnie wyniki umiejscowione w przedziale wyników przeciętnych (PwA: $M - 26,575$; PwP: $M - 25,319$). Ich ułożenie wskazuje na słabe zaangażowanie w interakcję z osobą odmienną kulturowo badanych Polaków na emigracji oraz będących w kraju pochodzenia. Z tym, że wynik wyższy umieszczony w górnym zakresie wyników przeciętnych uzyskali Polacy w Anglii, różniący się na poziomie istotnym statystycznie od wyniku Polaków w Polsce ($p=0,003$). Zatem można uznać, że najwyższy poziom analizowanego wymiaru *zaangażowanie w interakcję* prezentują badani Anglicy, najniższy zaś badani Polacy, którzy zdecydowali się pozostać w swojej ojczyźnie.

Tabela 3. Szacunek dla różnic kulturowych a środowisko pobytu badanych osób

Zmienna zależna		Zmienna grupująca								
		Miejsce pobytu								
Szacunek dla różnic kulturowych	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		PwA		Anglicy		PwP	
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
			24,501	2,91	24,052	2,98	26,200	2,34	23,277	3,42
	F		p		Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe			
							PwA		Anglicy	
	25,549		0,000		PwA		Anglicy		PwP	
					PwA		Anglicy		PwP	
					0,000		0,000		0,000	
				0,037		0,000				

* poziom istotności, gdy $p < 0,05$; PwA – Polacy w Anglii; PwP – Polacy w Polsce; M – średnia; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku analizy wymiaru *szacunek dla różnic kulturowych*. Również w tym przypadku średnie wyniki wszystkich badanych grup osób różnią się od siebie na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$) (tabela 3). Najwyższy wynik średni uzyskali badani Anglicy ($M - 26,200$). Różni się on na poziomie istotnym statystycznie od średnich wyników dwóch grup badanych Polaków (w Anglii: $p=0,000$ oraz w Polsce: $p=0,000$). Ponadto ułożony w przedziale wyników wysokich wskazuje na duży szacunek badanych Anglików wobec różnic kulturowych. W tym samym przedziale znalazł się średni wynik badanych Polaków w Anglii ($M - 24,052$),

ale w dolnym jego zakresie, co wskazuje również na duży szacunek tych osób wobec zróżnicowania kulturowego. Wynik ten jest istotnie wyższy od średniego wyniku badanych Polaków w Polsce ($p=0,037$), którzy uzyskując średni wynik w przedziale wyników przeciętnych ($M = 23,277$) nie wykazują należytego szacunku dla różnic kulturowych. Biorąc pod uwagę powyższe wyniki uznać można, że najwyższy poziom analizowanego wymiaru *szacunek dla różnic kulturowych*, wyrażający się pełnym szacunkiem wobec wartości oraz sposobów zachowania się prezentowanych przez osoby kulturowo inne oraz akceptacji ich opinii, prezentują badani Anglicy oraz polscy emigranci zarobkowi w Anglii. Natomiast badani Polacy, którzy nie zdecydowali się na emigrację i pozostali w swojej ojczyźnie prezentują poziom niższy, przeciętny, nie w pełni wyrażając taki szacunek.

Tabela 4. Pewność w interakcji a środowisko pobytu badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca							
			Miejsce pobytu							
Pewność w interakcji	ANOVA Analiza wariancji*		Ogółem		PwA		Anglicy		PwP	
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
			17,45	2,92	18,176	2,64	19,543	2,98	14,65	3,15
	F		p	Grupa	Porównanie wewnątrzgrupowe					
					PwA		Anglicy		PwP	
	118,571	0,000		PwA			0,000		0,000	
				Anglicy	0,000				0,000	
			PwP	0,000		0,000				

* poziom istotności, $p < 0,05$; PwA – Polacy w Anglii; PwP – Polacy w Polsce; M – średnia; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Kolejna analiza, tym razem *pewność w interakcji*, jest bardzo zbliżona do poprzedniej (tabela 4). Również i w tym przypadku średnie wyniki wszystkich badanych grup osób różnią się między sobą na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$). Najwyższy wynik uzyskali badani Anglicy ($M = 19,543$), którego umiejscowienie w górnym zakresie wyników przeciętnych, świadczy o największej pewności podczas interakcji tej grupy osób z osobą odmienną kulturowo. Ponadto jest on istotnie różny od średnich wyników dwóch pozostałych grup, tj.: Polaków w Anglii ($p=0,000$) oraz Polaków w Polsce ($p=0,000$). Wyniki tych grup ułożone w przedziale wyników przeciętnych

(PwA: $M = 18,176$; PwP: $M = 14,631$), ale istotnie niższych od badanych Anglików, wskazują ogólnie mniejszą pewność siebie podczas spotkania z osobą innej narodowości. Przy czym badani Polacy w Polsce prezentują się najślabiej. Taki rozkład wyników pozwala bardzo ogólnie stwierdzić, że największą pewność w interakcji z osobą odmienną kulturowo w analizowanym przypadku prezentują badani Anglicy. Wyraża się to głównie największą pewnością siebie, towarzyskością w interakcji z odmiennym kulturowo.

Analiza czwartego wymiaru tj. *przyjemność z interakcji* bardzo podobnie jak poprzednie wykazuje zróżnicowanie międzygrupowe na poziomie istotnym statystycznie ($p=0,000$) (tabela 5). Najwyższy poziom tego wymiaru prezentują badani Anglicy ($M = 13,257$). Uzyskany przez nich średni wynik ułożony w przedziale wyników wysokich istotnie różnicuje dwa pozostałe, czyli Polaków w Anglii ($p=0,000$) oraz Polaków w Polsce ($p=0,000$). Również wysoki wynik umieszczony w tym samym przedziale uzyskali badani Polacy w Anglii ($M = 12,209$), ale ułożony w dolnym jego zakresie. Wykazuje on jednak istotną różnicę ($p=0,000$) z wynikiem badanych Polaków w Polsce, gdyż ich wynik średni 10,823 umiejscowił się w przedziale wyników przeciętnych.

Tabela 5. *Przyjemność z interakcji* a środowisko pobytu badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca							
			Miejsce pobytu							
Przyjemność z interakcji	ANOVA Analiza wariacji*		Ogółem		PwA		Anglicy		PwP	
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
			12,096	1,91	12,209	1,87	13,257	1,66	10,823	2,21
	F		p		Porównanie wewnątrzgrupowe					
					Grupa		PwA		Anglicy	
	57,475	0,000	PwA				0,000		0,000	
			Anglicy		0,000				0,000	
		PwP		0,000		0,000				

* poziom istotności, $p < 0,05$; PwA – Polacy w Anglii; PwP – Polacy w Polsce; M – średnia; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Można zatem uznać, że to badani Anglicy prezentują najwyższy poziom przyjemności z interakcji spośród badanych grup. Podczas interakcji z osobą odmienną kulturowo nie denerwują się łatwo, wykazując przy tym zadowo-

lenie z takiego kontaktu. Podobne cechy wykazują badani Polacy w Anglii, czego nie można przypisać badanym Polakom w Polsce.

Analiza ostatniego wymiaru *uwaga/pilność w interakcji* wykazuje pewne różnicowanie (tabela 6). Co prawda najwyższy wynik uzyskują ponownie badani Anglicy (M – 10,867), ale drugi, bardzo zbliżony badani Polacy w Polsce (10,787), najniższy zaś badani Polacy w Anglii (9,752). I oni też są najbardziej różnicującą grupą, bowiem ich wynik jest istotnie różny (niższy) od wyników badanych Anglików ($p=0,000$) oraz badanych Polaków w Polsce ($p=0,000$). Natomiast takiej różnicy nie można dostrzec między badanymi Anglikami a Polakami w Polsce. Ich średnie wyniki są prawie takie same. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że średnie wyniki wszystkich badanych grup osób umiejscowiły się w przedziale wyników przeciętnych. Zatem można przyjąć, że wszyscy badani nie są bardzo uważni podczas interakcji z ludźmi z innych kultur, przy czym badani Polacy w Anglii w szczególności.

Tabela 6. *Uwaga/pilność w interakcji* a środowisko pobytu badanych osób

Zmienna zależna			Zmienna grupująca								
			Miejsce pobytu								
Przyjemność z interakcji	ANOVA Analiza wariacji*		Ogółem		PwA		Anglicy		PwP		
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
			10,468	1,95	9,752	1,92	10,867	1,74	10,787	2,20	
	F		p		Porównanie wewnątrzgrupowe						
					Grupa		PwA		Anglicy		PwP
	118,571	0,000			PwA		Anglicy		PwP		
					PwA		Anglicy		PwP		
				PwP		Anglicy		PwP			
						0,000		0,000			
						0,000			0,781		
						0,000	0,781				

* poziom istotności, $p < 0,05$; PwA – Polacy w Anglii; PwP – Polacy w Polsce; M – średnia; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Uogólnieniem powyższych analiz dotyczących wszystkich wymiarów wrażliwości międzykulturowej jest analiza wyniku globalnego badanych grup osób w kontekście ich narodowości. Pierwsza z tych analiz wykazała, że narodowość badanych osób istotnie różnicuje wynik globalny (tabela 7).

Tabela 7. Wynik globalny wrażliwości międzykulturowej osób badanych a środowisko pobytu – ANOVA

Wynik globalny	Poziom ANOVA	
	F	p
Wrażliwość międzykulturowa	51,245	0,000

$p < 0,05$ poziom istotności statystycznej

Źródło: opracowanie własne.

Kolejna analiza, tym razem testem NIR wykazała, że średnie wyniki wszystkich analizowanych grup różnicują na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$) (tabela 8). Wynik najwyższy uzyskali badani Anglicy ($M = 98,410$), ułożony w przedziale wyników wysokich, wskazuje jednoznacznie na dużą wrażliwość międzykulturową tych osób. Globalny wynik średni badanych istotnie niższy uzyskali badani Polacy w Anglii ($M = 91,242$), ale ułożony w górnym zakresie wyników przeciętnych wskazuje na w miarę duże uwrażliwienie tych osób na osoby wywodzące się z innych kultur. Natomiast badani Polacy, którzy nie emigrowali pozostając w swojej ojczyźnie, uzyskali najniższy średni wynik globalny (84,837), co uprawnia do stwierdzenia, że ich uwrażliwienie na osoby z innych kultur, wyrażające się między innymi gotowością do kontaktu z nimi, pozostawia wiele do życzenia. Biorąc pod uwagę powyższe analizy można uznać, że najwyższy z badanych grup osób poziom gotowości do kontaktu z osobą odmienną kulturowo prezentują badani Anglicy.

Tabela 8. Wynik globalny wrażliwości międzykulturowej osób badanych a środowisko pobytu – NIR

Zmienna zależna		Zmienna grupująca								
		Miejsce pobytu								
Wrażliwości międzykulturowej	ANOVA Analiza wariancji*	Ogółem		PwA		Anglicy		PwP		
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
			91,496	10,71	91,242	10,70	98,410	10,20	84,837	11,25
		Grupa		Porównanie wewnątrzgrupowe						
				PwA		Anglicy		PwP		
		F	p							
	51,245	0,000								
			PwA			0,000		0,000		
			Anglicy		0,000			0,000		
			PwP		0,000		0,000			

* poziom istotności, $p < 0,05$; PwA – Polacy w Anglii; PwP – Polacy w Polsce; M – średnia; SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Analiza wyników przeprowadzonych badań pozwala stwierdzić, że przyjęta hipoteza została w pełni potwierdzona. Badania dowiodły, że najwyższe wyniki w zakresie wszystkich wymiarów, a tym samym wyniku globalnego uzyskali Brytyjczycy, w tym trzy mieszczące się w przedziale wyników wysokich, tj. *zaangażowanie w interakcję, szacunek dla różnic kulturowych oraz przyjemność z interakcji*. Pozostałe zaś w przedziale wyników przeciętnych, jednak w górnym jego zakresie. Niższe wyniki, w zdecydowanej większości ułożone w przedziale wyników przeciętnych (za wyjątkiem wymiaru *szacunek dla różnic kulturowych* – wyniki wysokie), uzyskali Polacy przebywający na emigracji zarobkowej w Wielkiej Brytanii. Ich wyniki były wyższe, oprócz wymiaru *uwaga/pilność w interakcji*, od wyników Polaków, którzy nie zdecydowali się na taki wyjazd i pozostali w kraju. Również wynik globalny, jaki uzyskali badani Polacy przebywający na emigracji w Anglii, jest wyższy od wyniku badanych Polaków zamieszkałych w Polsce. Zatem najniższe wyniki uzyskali badani Polacy, którzy nie podjęli ryzyka migracyjnego. Zarówno w zakresie wyników poszczególnych wymiarów, jak i wyniku globalnego znajdują się one w przedziale wyników przeciętnych. Charakterystycznym jest fakt wystąpienia różnic wewnątrzgrupowych w poszczególnych wymiarach wrażliwości międzykulturowej, w tym i wyniku globalnego na poziomie istotnym statystycznie ($p < 0,05$). Wyjątek stanowi ostatni wymiar *uwaga/pilność w interakcji*, w którym wynik istotnie wyższy od badanych Polaków w Anglii uzyskują badani Polacy w Polsce, który ponadto jest bardzo zbliżony do wyniku badanych Anglików.

Generalizując należy stwierdzić, że badani Anglicy lubią wchodzić w relacje z osobą odmienną kulturowo, nie unikają ich. Są otwarci na odmienną interlokutorów, nie denerwują się, zazwyczaj zachowują się pozytywnie wobec nich, wykazując zrozumienie poprzez werbalne i niewerbalne zachowania. Szanują ich wartości, sposoby zachowania się, często zgadzają się z ich opiniami. Nie podkreślają wyższości swojej kultury nad innymi. Przy tym są pewni siebie podczas takich interakcji z osobami odmiennymi kulturowo, nie mają zahamowań w takich relacjach. Wiedzą co powiedzieć i jak się zachować. Wykazują zadowolenie z takich spotkań, mając poczucie bycia potrzebnym. Jednak nie są bardzo uważni, nie starają się uzyskać jak najwięcej informacji, wykazując przeciętną wrażliwość na subtelność treści.

Badani zaś Polacy w Anglii nie są już tak otwarci na kontakt z osobą odmienną kulturowo, jak Brytyjczycy. Nie wykazują radości z interakcji

z ludźmi innych kultur i nie dążą do nich. W zasadzie obawiają się wchodzić w interakcje z nimi. Ale gdy już do nich dojdzie, to potrafią wykazać szacunek i uznanie wobec osób innych kultur. Szanując zwyczaje i obyczaje oraz opinie tych osób wykazują, że ich kultura nie jest lepsza od innych kultur. Również w takich sytuacjach częściej niż badani Polacy w Polsce wiedzą, co powiedzieć. Starają się przy tym być towarzyscy i przyjacielscy. Wykazując w trakcie interakcji opanowanie, zadowolenie oraz poczucie bycia potrzebnym, przydatnym. Jednak w tych kontaktach są niezbyt uważni i wrażliwi na subtelność ich treści.

Natomiast badani Polacy zamieszkali w kraju pochodzenia nie są zbyt otwarci na kontakty z ludźmi różniącymi się od nich kulturowo. Nie wykazują wielkiej radości w sytuacji bezpośredniego kontaktu z nimi. Podczas takich interakcji zachowują dystans wobec tych osób i wykazują przeciętny poziom ich zrozumienia. Nie wykazują dużej pewności w interakcji z przedstawicielami innych kultur, uważając, że trudno jest porozumieć się z nimi. Dlatego też często są mało zadowoleni, gdy dochodzi do takiej sytuacji. Nie zawsze szanują i akceptują sposoby zachowania oraz wartości osób odmiennych kulturowo. W wielu przypadkach uważając, że kultura własna jest lepsza od innych. Jednak, gdy dochodzi do kontaktu z „Obcym” starają się być uważni podczas takiej interakcji. Nie realizują jej powierzchownie, podejmując próby uzyskania jak największej ilości informacji, zwracając uwagę na jej bogactwo i subtelność treści.

Najwyższy poziom wrażliwości międzykulturowej, rozumianej jako emocjonalna gotowość do kontaktu z osobą odmienną kulturowo, prezentowany przez badanych Brytyjczyków nie jest zaskoczeniem. Bowiernie permanentnie uczestniczyli oni w procesie socjalizacji formalnej i nieformalnej, realizowanej w środowisku wielokulturowym, uwarunkowanym historycznie i mocno skryształizowanym. W takim środowisku wszystkie instytucje wychowawczo-opiekuńcze starają się skutecznie realizować edukację międzykulturową, której celem jest kształtowanie umiejętności uczestnictwa w kulturze w jej antropologiczno-humanistycznym rozumieniu, akceptowania „Obcego”, tolerancji wobec odmienności, szacunku dla innych ludzi, a co za tym idzie umiejętność spojrzenia na rzeczywistość w różnych kontekstach kulturowych oraz zdolność radzenia sobie w warunkach różnic społecznych, religijnych, kulturowych. Dlatego też istotnie wyższy poziom wrażliwości międzykulturowej badanych Polaków przebywających w Anglii od badanych Polaków w Polsce jest uzasadniony, bowiem przebywając, realizując swoje cele życiowe czy też zawodowe podlegają oni procesom akulturacji, wyrażającym

się w przystosowywaniu do warunków społeczno-kulturowych państwa pobytu.

Polacy w kraju o monokulturowej konstrukcji pozbawieni są tego rodzaju bogactwa doświadczeń. Ale należy pamiętać, że wzrost mobilności społeczeństwa, możliwość szybkiego przemieszczania się oraz łatwy dostęp do środków globalnej komunikacji sprawia, iż kontakty międzykulturowe stają się zjawiskiem powszechnym. Zatem z powodu narastającego zjawiska globalizacji świata, niezbędnym staje się posiadanie oraz rozwijanie wrażliwości międzykulturowej (Matsumoto i Juang, 2007). Rozwój zaś wrażliwości międzykulturowej staje się możliwy dzięki procesowi poznawania i uczenia się kultur, identyfikacji różnic między nimi, dostrzegania ich odmiennych perspektyw, a tym samym radzenia sobie z innym postrzeganiem rzeczywistości.

Wydaje się, że jedynym rozwiązaniem jest intensyfikacja edukacji międzykulturowej. Począwszy od domu rodzinnego, w którym młody człowiek prowadzony przez rodziców w procesie socjalizacji powinien nabywać otwartości, gotowości do podjęcia dialogu z osobami odmiennymi kulturowo, poprzez edukację formalną realizowaną na wszystkich jej poziomach, kończąc na ciągłej, trwającej przez całe życie, edukacji nieformalnej, w której istotną rolę mają do odegrania środki masowego przekazu, a w szczególności telewizja i Internet. Istotny wkład w to przedsięwzięcie powinien wnieść również Kościół.

Zaprezentowany wycinek badań wymaga dalszych analiz na próbie reprezentatywnej. Trudno też jest przeprowadzić dyskusję w tym obszarze ze względu na brak podobnych badań. Jednak biorąc pod uwagę inne badania o treściach zbliżonych (Bera i Korczyński, 2012; Korczyński i Świdzińska, 2017; Korczyński i Stefanek, 2018), można je uznać za dosyć trafne, odpowiadające dzisiejszej rzeczywistości.

Bibliografia

- Bennett, M.J. 1993. Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In: Paige, R. ed. *Education for the intercultural experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press, pp. 21–71. <https://www.aacu.org/sites/default/files/files/global16/CS13WDMIS.pdf>.
- Bera, R. i Korczyński, M. 2012. *Dystans społeczny polskich emigrantów wobec „obcych” i „innych”*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Bhawuk, D.P. and Brislin, R. 1992. The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Jo-*

- Journal of Intercultural Relations*. **16** (4), pp. 413–436. DOI: 10.1016/0147-1767(92)90031-O.
- Boski, P. 2009. *Kulturowe ramy zachowań społecznych*. Warszawa: PWN.
- Chen, G.-M. and Starosta, W.J. 1997. A review of the concept of intercultural sensitivity. *Human Communication*. **1**, pp. 1–16. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED408634.pdf>.
- Chen, G.-M. and Starosta, W.J. 2000. The development and validation of the intercultural communication sensitivity scale. *Human Communication*. **3** (1), pp.1–15. https://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1035&context=com_facpubs.
- Fritz, W., Mollenberg, A. and Chen, G.-M. 2002. Measuring Intercultural Sensitivity in Different Cultural Contexts. *Intercultural Communication Studies*. **11** (2), pp. 165–176. http://digitalcommons.uri.edu/com_facpubs/29 (10.10.2017).
- Greenholtz, J.F. 2005. Does intercultural sensitivity cross cultures? Validity issues in porting instruments across languages and cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. **29** (1), pp.73–89. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2005.04.010.
- Korczyński, M. i Grabowska, B. 2019a. Międzykulturowa kompetencja komunikowania się polskich emigrantów w Anglii. *Edukacja Międzykulturowa*. **1** (10), 20, ss. 129–156.
- Korczyński, M. i Grabowska, B. 2019b. Emocjonalna gotowość do komunikowania się z Innym polskich emigrantów w Anglii (badania porównawcze). *ANNALES UMCS*. **32** (2), ss. 187–200. DOI: 10.17951/j.2019.32.2.187-200.
- Korczyński, M. i Grabowska B. 2020. Emocjonalna gotowość do dialogu z osobą odmienną kulturowo obecnych i przyszłych pracowników socjalnych. *ANNALES UMCS*. **33** (1), ss. 247–265. DOI: 10.17951/j.2020.33.1.247-265.
- Korczyński, M. i Majerek, D. 2021. Pomiar wrażliwości międzykulturowej w warunkach polskich. *Edukacja Międzykulturowa*. **2** (15), ss. 187–203. DOI: 10.15804/em. 2.10.2021.
- Korczyński, M. i Stefanek, M. 2018. Cultural Sensitivity of Polish, Ukrainian and Belarusian students. *Kultura i Edukacja*. **2** (120), ss. 83–96. DOI: 10.15804/kie.2018.02.05.
- Korczyński, M. i Świdzińska, A. 2017. Wrażliwość międzykulturowa studentów z pogranicza polsko-ukraińskiego. *Edukacja Międzykulturowa*. **1** (6), ss. 113–129.

- Matsumoto, D. i Juang, L. 2007. *Psychologia międzykulturowa*. Gdańsk: GWP.
- Nikitorowicz, J., Sobecki, M., Danilewicz, W., Muszyńska, J., Misiejuk, D. i Bajkowski, T. 2013. *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionów i procesów migracyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Peng, S.-Y. 2006. A comparative perspective of intercultural sensitivity between college students and multinational employees in China. *Multicultural Perspectives*. **8** (3), pp. 38–45.
- Sarwari, A.Q. and Wahab, M.N.A. 2017. Study of the relationship between intercultural sensitivity and intercultural communication competence among international postgraduate students: A case study at University Malaysia Pahang. *Cogent Social Sciences*. **3**, pp. 1–11. DOI: 10.1080/23311886.2017.1310479.
- Tamam, E. 2010. Examining Chen and Starosta’s Model of Intercultural Sensitivity in a Multiracial Collectivistic Country. *Journal of Intercultural Communication Research*. **39** (3), pp. 173–183, DOI: 10.1080/17475759.2010.534860.
- Taylor, S. 2013. Globally-minded students: Defining, measuring and developing intercultural sensitivity. *The International Schools Journal*. **33** (1), pp. 65–75.

Intercultural sensitivity of Polish emigrants in England, compared to British and Polish citizens living in their countries of origin

Abstract: The aim of the study was to try to determine differences in the level of intercultural sensitivity of Polish economic emigrants in England, compared to citizens of Great Britain and Poland living in their country of origin. Intercultural sensitivity is understood as an indicator of competence to intercultural communication expressed in the readiness to lead dialogue with a culturally different person. The research was conducted in England and Poland, using the Intercultural Sensitivity Scale (ISS) by G.-M. Chen and W.J. Starosta, adapted to the Polish conditions by the author of this article. As a result of the conducted research, it was found that the highest level of readiness for dialogue with a culturally different person is presented by the surveyed citizens of Great Britain (who obtained in most of the analysed dimensions high and average results in the upper range) and the lowest – by Polish nationals residing in their country of origin (their results ranked as average).

Keywords: intercultural education, competence to intercultural communication, intercultural sensitivity, readiness to communicate with a culturally different person, emigrants

Translated by Katarzyna Mieszkowska